

بی خانمانی؛
تجارب و هویت‌های افراد بی خانمان
نگاهی جامعه‌شناختی

نویسنده
سهیلا صحرائی

www.ketab.ir

نشر و انیا

نشر واثیا

سرشناسه	صحرايي، سهيلا، ۱۳۶۳-
عنوان و نام پديدآور	بي خانماني؛ تجارب و هويت هاي افراد بي خانمان؛ نگاهی جامعه شناختي /
مشخصات نشر	نويسنده سهيلا صحرايي.
مشخصات ظاهري	تهران : واثيا، ۱۴۰۰.
شابک	۲۱۲ص.: مصور، جدول.
وضعيت فهرست نويسي	۹۷۸-۶۲۲-۷۷۸۲-۴۲-۴
يادداشت	فييا
موضوع	كتابنامه.
	بي خانماني -- ايران -- نمونه پژوهي
	Homelessness -- Iran -- Case studies
	بي خانماني -- ايران -- جنبه هاي اجتماعي -- نمونه پژوهي
	Homelessness -- Social aspects -- Iran -- Case studies
	حمایت اجتماعي -- ايران -- نمونه پژوهي
	Social advocacy -- Iran -- Case studies
رده بندي کنگره	HV۵۶/۴۵۹۲
رده بندي ديويي	۵۰۹۵۵/۳۶۲
شماره کتابشناسي ملي	۸۷۷۴۲۵۸
اطلاعات رکورد کتابشناسي	فييا
عنوان	بي خانماني؛ تجارب و هويت هاي افراد بي خانمان
	نگاهی جامعه شناختي
نويسنده	سهيلا صحرايي
نوبت چاپ	اول ۱۴۰۱
شمارگان	۲۰۰
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۷۷۸۲-۴۲-۴
ناشر	واثيا
	خيابان انقلاب خيابان ابوريحان خيابان وحيد نظري
	پلاک ۳۶ واحد ۱ تلفن ۹۶۹۷۴۵۶۱ ۰۹۱۲۱۸۶۶۵۵۸
قيمت	۹۸۰۰۰۰ ريال

فهرست

۱۱ مقدمه

فصل اول

- ۱۳ بی‌خانمانی و مفاهیم مرتبط
- ۱۵ ۱-۱. مروری بر مفاهیم
- ۱۵ ۲-۱. بی‌خانمانی و معانی آن
- ۱۸ ۳-۱. بی‌خانمان
- ۲۰ ۴-۱. پیشگیری از بی‌خانمانی
- ۲۰ ۵-۱. فرهنگ بی‌خانمان
- ۲۱ ۶-۱. صنعت بی‌خانمان
- ۲۲ ۷-۱. روایت
- ۲۳ ۸-۱. تجربه زیسته
- ۲۳ ۹-۱. حمایت اجتماعی
- ۲۴ ۱۰-۱. گرمخانه و مددسرای سیار
- ۲۵ ۱۱-۱. تأیید هویت‌ها و بی‌خانمانی

فصل دوم

- ۲۹ بی‌خانمانی به عنوان مسأله اجتماعی
- ۳۱ ۱-۲. مسأله اجتماعی بی‌خانمانی
- ۳۲ ۲-۲. مشکلات شخصی، مسائل عمومی و مسائل اجتماعی
- ۳۴ ۳-۲. زمینه اجتماعی مسائل اجتماعی
- ۳۷ ۴-۲. بینش جامعه شناختی
- ۳۹ ۵-۲. دیدگاه‌های نظری و مسائل اجتماعی
- ۴۳ ۶-۲. برای مسائل اجتماعی چه کنیم؟
- ۴۴ ۷-۲. تأثیر متقابل سیاست اجتماعی و پژوهش
- ۴۵ ۸-۲. بیان مسأله پژوهش
- ۵۰ ۹-۲. اهمیت و ضرورت پژوهش

فصل سوم

- بی‌خانمان و استراتژی‌های بقا..... ۵۳
- ۱-۳. استراتژی‌های بقا..... ۵۵
- ۲-۳. استراتژی‌های بقای اجتماعی یا رابطه‌ای..... ۵۹
- ۳-۳. عاملان فعال..... ۶۲

فصل چهارم

- تجارب و هویت‌های بی‌خانمان..... ۶۳
- ۱-۴. بی‌خانمانی و هویت: بررسی انتقادی ادبیات و نظریه..... ۶۵
- ۲-۴. سیاست هویت و عدالت اجتماعی..... ۶۸
- ۳-۴. آنتونی گیدنز: تأمل در هویت در مدرنیته متأخر..... ۶۹
- ۴-۴. اروینگ گافمن و «ارائه خود»..... ۷۱
- ۵-۴. مشکل جنسیت و هویت..... ۷۲
- ۶-۴. مشکل‌سازی «هویت بی‌خانمان»..... ۷۵
- ۷-۴. بحث و نتیجه‌گیری: به چالش کشیدن «هویت بی‌خانمان»..... ۷۷

فصل پنجم

- تبیین بی‌خانمانی..... ۸۱
- ۱-۵. آرای علمای اجتماعی درباره بی‌خانمانی..... ۸۳
- ۲-۵. تبیین‌های علل بی‌خانمانی..... ۹۱
- ۱-۲-۵. تبیین‌های فردگرا در مورد بی‌خانمانی..... ۹۴
- ۲-۲-۵. رویکردهای ساختاری در مورد بی‌خانمانی..... ۹۵
- ۳-۲-۵. رویدادهای استرس‌زای زندگی..... ۱۰۱
- ۴-۲-۵. علیّت درک شده..... ۱۰۲
- ۵-۲-۵. نقد و بررسی تبیین‌ها..... ۱۰۲
- ۳-۵. چگونه دیگران بی‌خانمان‌ها را می‌بینند..... ۱۰۴
- ۱-۳-۵. روندهای اخیر در پوشش رسانه‌ای..... ۱۰۵
- ۲-۳-۵. دیدگاه‌های عمومی و رسانه‌ای..... ۱۰۶
- ۳-۳-۵. درک «نامطلوب» - فقرا، فقر و بی‌خانمانی..... ۱۰۷
- ۴-۵. «بی‌خانمان‌ها» و راه‌هایی به بی‌خانمانی..... ۱۱۲
- ۵-۵. زندگی در حاشیه‌ها..... ۱۱۴
- ۱-۵-۵. حاشیه‌ای شدن به‌عنوان نشانه‌ای از یکپارچگی اجتماعی ضعیف..... ۱۱۵

۱۱۶	۵-۲. حاشیه‌ای بودن، سرمایه‌داری و جهانی‌شدن
۱۱۷	۵-۳. ساختار اجتماعی بی‌خانمانی
۱۱۷	۵-۴. حواشی فراتر از طبقه‌بندی
۱۱۸	۵-۵. پویایی حاشیه اجتماعی

فصل ششم

۱۱۹	مبانی نظری پژوهش
۱۲۱	۶-۱. مروری بر میزان بی‌خانمانی در جهان و ایران
۱۲۴	۶-۲. اسکان به‌عنوان یک عامل در جنبش کارگری
۱۲۶	۶-۳. پیچیدگی‌های بی‌خانمانی
۱۲۸	۶-۴. مسکن و بی‌خانمانی در کشورهای در حال توسعه
۱۳۲	۶-۵. پیشینه تحقیق
۱۳۲	۶-۵-۱. پیشینه داخلی
۱۳۷	۶-۵-۲. پیشینه خارجی
۱۴۱	۶-۵-۳. نقد و ارزیابی پیشینه
۱۴۲	۶-۶. چارچوب نظری تحقیق
۱۴۲	۶-۶-۱. رویکرد متقاطع: تجزیه و تحلیل چند وجهی بی‌خانمانی
۱۴۳	۶-۶-۲. پیچیدگی‌های تقاطعی
۱۴۵	۶-۶-۳. شهروندی اجتماعی و محرومیت اجتماعی
۱۴۸	۶-۶-۴. نقش دولت / اجزای ساختاری محرومیت اجتماعی
۱۴۹	۶-۶-۵. تعاریف و سنت‌های محرومیت اجتماعی
۱۵۲	۶-۷. ماتریس نظریه‌ها
۱۵۳	۶-۸. مدل مفهومی تحقیق
۱۵۴	۶-۹. فرضیه‌های تحقیق

فصل هفتم

۱۵۵	یافته‌های تجربی بی‌خانمانی در تهران
۱۵۷	۷-۱. محیط تحقیق
۱۵۹	۷-۲. اقدامات گرمخانه‌ها در دوران شیوع ویروس کرونا
۱۶۰	۷-۳. جامعه آماری

مقدمه

مطالعه بی‌خانمانی از سنت غنی در جامعه‌شناسی برخوردار است که دوره‌های ولگردی (دهه ۱۸۹۰ تا ۱۹۲۰)، رکود بزرگ (دهه ۱۹۳۰) و بررسی زندگی افراد در پیاده رو (دهه ۱۹۴۰-۱۹۷۰) را در بر می‌گیرد. تمرکز ما در اینجا کار علمی بر روی بی‌خانمانی‌های جدید از سال ۱۹۸۰ تا کنون است. بلافاصله پس از شروع این دوره اخیر، نظرسنجی‌ها بی‌خانمان‌ها را در زمره مشکلات اصلی داخلی کشور قرار دادند. فعالیت تحقیقاتی شتاب گرفت و باعث شد که یک مقالات متعددی منتشر شود. نویسندگان درباره چیزهایی که در مورد تعداد و ویژگی‌های افراد بی‌خانمان و عوامل مسئول افزایش کمبود خانه یاد شده بود بحث کردند. با توجه به مطالب موجود، نظر آنها بر یافته‌های توصیفی تأکید داشت و به شدت از ادبیات صادر شده توسط آژانس‌های دولتی، مؤسسات تحقیقاتی و سازمان‌های مدافع حمایت می‌کرد. اگرچه توجه عمومی به بی‌خانمان‌ها از اوایل دهه ۱۹۹۰ کاهش یافته است، رکود اقتصادی فعلی و بحران مسکن بار دیگر این موضوع را به منصفه ظهور رسانده است. به دلیل ماهیت ریشه‌دار این پدیده و آگاهی از بسیاری از افراد در معرض خطر بی‌خانمان شدن، علاقه همچنان در میان دانشمندان علوم اجتماعی بالاست (باک و همکاران، ۲۰۰۴). از نظر فکری، افراد بی‌خانمان قابل مشاهده - آنهایی که در پناهگاه‌ها یا در خیابان‌ها هستند - موضوعات جذابی هستند، زیرا زندگی خود را در فضای باز می‌گذرانند و فرایندهای اجتماعی را قابل مشاهده می‌کنند. آنها همچنین موارد افراطی ارزشمندی را تشکیل می‌دهند که با آن می‌توان نظریه‌ها و فرضیه‌های عمومی را آزمایش کرد. برای جامعه‌شناسان، بی‌خانمانی بر مسائل اصلی در قشربندی و روش‌شناسی تأکید دارد. افراد فاقد خانه پایین‌ترین سطح نابرابری گسترده و فزاینده ثروت در کشور را نشان می‌دهند. در حالی که آن‌ها مظاهر معایب (مانند کمبودهای سلامت و قرار گرفتن در معرض جرم و جنایت) را به اشتراک می‌گذارند، بی‌خانمان‌ها از بسیاری جهات از لحاظ کیفی متفاوت هستند.

بارزتر از همه، نداشتن اقامت دائم آنهاست که خاشیه بودن آنها را برای همه قابل مشاهده می‌کند. این ناهمسانی به نوبه خود چالشی را ایجاد می‌کند که چگونه می‌توان یک گروه سیال، انگ‌زده و گاهی در دسترس را مطالعه کرد. اگرچه تحقیقات اخیر پیچیده‌تر از تحقیقاتی است که توسط محققان قبلی پوشش داده شده است، دانش ما در مورد بی‌خانمانی همچنان آزمایشی است. این امر ایجاد سازه‌های جایگزین بی‌خانمان‌ها، واکنش‌های مختلف عمومی و بحث‌های سیاسی پر جنب و جوش را تشویق کرده است. به دلیل حجم زیاد ادبیات مربوط به مسأله بی‌خانمانی و تعداد زیاد افراد بی‌خانمان، تلاش برای یک بررسی جامع و کامل، بی‌فایده است. از این‌رو، ما به پرس و جویهای جامعه‌شناختی اولویت می‌دهیم. به‌طور مشخص، ما روی (الف) سؤالات مفهومی پیرامون معنای بی‌خانمانی (ب) تجارب افراد بی‌خانمان (ج) هویت‌های افراد بی‌خانمان؛ (د) راهبردهای مقابله‌ای به کار گرفته شده برای رفع نیازهای اساسی؛ (ه) تبیین‌های بی‌خانمانی (و) دیدگاه‌های عمومی و پوشش رسانه‌ای و (ز) اقدامات انجام شده برای رسیدگی به امور بی‌خانمان‌ها تمرکز می‌کنیم.

از نظر ما بی‌خانمانی یک مسأله اجتماعی است که پیامد کارکردهای نامطلوب ساختارهای اجتماعی است و بی‌خانمان نیز مانند بقیه افراد جامعه دارای حقوق شهروندی است ولی متأسفانه در این زمینه از ابتدایی‌ترین حقوق یک شهروند یعنی شغل و مسکن محروم مانده است. این مطالعه توسط سرکار خانم سهیلا صحرایی در قالب پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی با نگاهی جامعه‌شناختی انجام شده است و گام اولیه‌ای است در راستای توجه بیشتر به طرد شدگان و شنیدن صدای آنها. بی‌خانمانی که در میانه ثروت هنگفت و هزاران خانه مجلل و سفره‌های مملو از انواع غذاهای خوشمزه و رنگارنگ در کلانشهری چون تهران، مجبور است که در اماکن نامناسب یا در پناهگاه‌هایی بسر برد که سلامت و هویت اجتماعی او را خدشه‌دار می‌سازد.

در پایان امید می‌رود که صاحب‌نظران با دیده علمی به این اثر بنگرند و با یادآوری نکات ضعف و ارائه رهنمودهای لازم بر غنای بیشتر این بحث بیافزایند.

تهران، اسفند ۱۴۰۰

دکتر سلیمان میرزائی راجعونی